

प्रदेश लोक सेवा आयोग
बागमती प्रदेश
नेपाल स्वास्थ्य सेवा, आयुर्वेद समूह, चौथो तह, वैद्य पदको खुला प्रतियोगितात्मक लिखित परीक्षाको पाठ्यक्रम

समय: ४५ मिनेट

प्रश्न संख्या: ५०

पूर्णाङ्क : १००

पाठ्यक्रमको रूपरेखा: यस पाठ्यक्रमको आधारमा निम्न चरणमा परीक्षा सचालन हनेछ :
यस पाठ्यक्रमलाई दुई भागमा विभाजन गरिएको छ ।

भाग	परीक्षा	विषय	पूर्णाङ्क	प्रश्न संख्या	समय	परीक्षा प्रणाली	उत्तीर्णाङ्क
१	लिखित	सेवा सम्बन्धी	१००	५०	४५ मिनेट	वस्तुगत बहुउत्तर	४०
२	अन्तर्वार्ता		२०				

दृष्टव्यः

१. पाठ्यक्रममा रहेका एकाइबाट देहाय अनुसार प्रश्नहरू सोधिने छन् :

पाठ्यक्रमको एकाइ	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२
प्रश्न संख्या	४	४	५	६	५	८	५	३	४	२	२	२

२. गल्ती गरेको प्रश्नोत्तरको लागि २० प्रतिशत अंक कट्टा गरिनेछ ।

३. पाठ्यक्रम लागू हुने मिति: २०७८/०९/११

**प्रदेश लोक सेवा आयोग,
बागमती प्रदेश**

नेपाल स्वास्थ्य सेवा, आयुर्वेद समूह, चौथो तह, वैद्य पदको खुला प्रतियोगितात्मक लिखित परीक्षाको पाठ्यक्रम

(१) मौलिक सिद्धान्त

आयुर्वेद अवतरण, प्रकृति, दोष, पञ्चमहाभूत, शारीर, इन्द्रिय, मन र आत्मा, भेद, स्थान, कर्म, ज्ञान, धातु उपधातु, मल, अग्नि ।

(२) शरीर रचना र क्रिया विज्ञान

कोष, संगठन, तन्तु प्रकार, अस्थि प्रकार, संख्या, कर्म विभाजन, गणना । षडंग शरीर, सन्धि, प्रकार, कार्य । मांशपेशी, नसा, स्वरयन्त्र, श्वासनली, फुफ्फुस, मुख, दन्त, लालाग्रन्थी, अन्ननली, आमाशय, ग्रहणी, क्षुद्रान्त ।

रक्तसञ्चार प्रणाली, हृदय, धमनी, शिरा, रक्त, उत्सर्जन प्रणाली, स्त्री पुरुष प्रजननांग, पञ्चेन्द्रियहरूको रचना र क्रिया सम्बन्धी सामान्य ज्ञान । जीवनीय घोल (Electrolyte Fluid) को ज्ञान, पि.एच. मात्रा (PH value) ।

(३) द्रव्यगुण

द्रव्यगुण शास्त्र, परिचय, प्रयोजन । वर्णित पाँच एवं सात पर्दाथ, द्रव्य लक्षण, कर्म, समवाय, कारण द्रव्य, कार्य द्रव्य, वर्गीकरण, रस, गुण, वीर्य, विपाक प्रभावको परिभाषा, भेद, कर्म, विशाक्त गुण । पारिभाषिक शब्दहरू:- दीपन, पाचन, शमन, अनुलोमन, संसन, भेदन, रेचन, वमन, संशोधन, छेदन, लेखन, ग्राही, स्तम्भन, रसायन, बाजीकर, व्यवायी, विकासी, मदकारी, अभिष्यन्दी, योगवाही, वृहण आदि कर्मको ज्ञान ।

द्रव्य नाम र सामान्य प्रयोग ज्ञान

त्रिफला, त्रिकटु, चतुर्गुण, पञ्चकोल, षडुषण, चतुर्वीज, पंचतित्त, लघुपञ्चमूल, वृहतपञ्चमूल, दशमूल, अष्टवर्ग, पञ्चवल्कल, पञ्चतृण, जीवनीयगण, क्षाराष्टक, उपविष, अम्लगण, चतुःस्नेह, शीलाजित, रसाञ्जन ।

निम्न द्रव्यहरूको आमयिक प्रयोग, प्रयोज्य अंग, मात्राको सामान्य ज्ञान

आर्द्रक, आमलकी, अहिफेन, अशोक, आरग्वध, अश्वगन्धा, अर्क, इन्द्रयव, उशीर, उदुम्बर, एला, एरण्ड, कुपिलु, कुटज, कुटकी, किराततित्त, कम्पल्लक, कटफल, कुमारी, कुश, कास, कुष्ठ, खदिर, गुञ्जा, गुग्गुलु, गुडूची, गोकुशुर, चांगेरी, चित्रक, चन्दन, जपा, जटामसी, जीरक, जातीफल, तुलसी, दुर्वा, दारुहरिद्रा, द्रोणपुष्पी, धातकी, धत्तुर, धान्यक, पिप्पली, पिपल, प्रियंगु, पाठा, पलास, पृश्निपर्णी, पुनर्नवा, बला, बृहती, बर, वरुण, बिल्व, बाकुची, विडङ्ग, वंशलोचन, विभीतक, भृंगराज, भूम्यामलकी, मुस्तक, मूलक, मण्डूकपर्णी, मञ्जीष्ठा, यष्टिमधु, यवानी, रसोन, रुद्राक्ष, लवंग, लाक्षा, वचा, वत्सनाभ, वासक, सर्पगन्धा, सारिवा, हरितकी, हरिद्रा, हिंगु, त्रिवृत् ।

(४) रस शास्त्र तथा भैषज्य कल्पना

रसशास्त्र परिचय र पारिभाषिक शब्द । रस (पारद), महारस (अभ्रक, माक्षिक, शिलाजित), उपरस (गन्धक, गैरिक), साधारण रस, (नवसादर, हिंगुल), सुधावर्ग (चुना, खटिका, दुग्धपाषाण, यवक्षार, सर्जिकक्षार, गोदन्ति, कपर्दक, शक्ति, शंख, मृगश्रृंग, मयूरपुच्छ), रत्न (मोति, प्रवाल), धातु, उपधातु (मण्डुर), विष (स्थावर, जांगम), परिचय - वत्सनाभ, हरिताल, मनशिला, शंखीया एवं उपविष (कुचिला, भल्लातक,

**प्रदेश लोक सेवा आयोग,
बागमती प्रदेश**
नेपाल स्वास्थ्य सेवा, आयुर्वेद समूह, चौथो तह, वैद्य पदको खुला प्रतियोगितात्मक लिखित परीक्षाको पाठ्यक्रम

धत्तुर, भांग, अहिफेन, गुञ्जा, अर्क) हरुको परिचय, नाम, गुणकर्म, मात्रा, प्रयोग, सहपान, अनुपानको सामान्य ज्ञान ।

भैषज्य कल्पना : भैषज्य कल्पनाको परिचय - महत्व, शुद्धिकरणको महत्व । औषध स्रोत, पञ्चविध कषाय कल्पना (निर्माण विधि, मात्रा, प्रयोग सामान्य ज्ञान) ।

चूर्ण - त्रिफला चूर्ण, सितोपलादि चूर्ण, अविपत्तिकर चूर्ण, सुदर्शन चूर्ण । वटी -योगराज गुग्गुलु, भुवनेश्वर वटी ।

अवलेह - वासावलेह, कण्टकार्यावलेह, कुटजावलेह, च्यवनप्राश, अञ्जन रसाञ्जन

आसव/अरिष्ट - कुमार्यासव, द्राक्षासव, लोहासव, दशमूलारिष्ट, अशोकारिष्ट । घृत/तैल - त्रिफला घृत, लसुन तेल, सिक्थ तेल ।

मलहम - दद्रुविद्रावण मलहम आदिको निर्माण, गुण, मात्रा, प्रयोग बारे सामान्य ज्ञान ।

(५) स्वस्थवृत्त -निदान चिकित्सा

स्वस्थवृत्तको परिभाषा, स्वास्थ्य लक्षण । रोग कारण, लक्षण, दिनचर्या, ऋतुचर्या, व्याधिक्रमत्व ज्ञान, जनपदोद्ध्वंश, ओकसात्म्य, धारणीय अधारणीय वेग । योग, षड्कर्म, जलको महत्व, स्नान, अभ्यंग, पोषण ।

Vital Statistics, जनसंख्या, जनगणना, मातृ-मृत्युदर, शिशु जन्म तथा मृत्युदर, परिवार नियोजनका विधिहरु तिनका फाइदा बेफाइदा बारे ज्ञान । राष्ट्रिय स्वास्थ्य नीति, २०७६ र राष्ट्रिय आयुर्वेद स्वास्थ्य नीति, २०५२ ।

अष्टविध परीक्षा, पञ्चनिदान, निम्न रोगहरुको निदान, लक्षण, चिकित्सा सम्बन्धी सामान्य ज्ञान । अग्निमान्द्य, अतिसार, अम्लपित्त, आमवात, सन्धिवात, उदररोग, कामला, कास, चर्मरोग, कृमि, ग्रहणी, गृध्रसी, ज्वर, प्रवाहिका, पाण्डु, विसर्प, मूत्रकृच्छ्र, राजयक्ष्मा, श्वास, शुल, शोथको निदान, लक्षण एवं चिकित्सा ।

(६) सामुदायिक चिकित्सा

निम्नलिखित रोगहरुको परिचय, निदान, लक्षण, रोकथाम र चिकित्सा बारे सामान्य ज्ञान:- बिफर (Smallpox), ठेउला (Chickenpox), दादुरा(Measles), हाँडे/कर्णमूलशोथ (Mumps), कुष्ठरोग (Leprosy), विषमज्वर(Malaria), कालाज्वर(Kalazar), Influenza, HIV AIDS, श्लीपद (Filaria), प्रवाहिका (Dysentery), लहरेखोकी (Whooping cough), भ्यागुते रोग (Diphtheria), धनुष्टंकार (Tetanus), गण्डुस्पदक्रिमी (Roundworm), अड्डुशेजुका (Hookworm), स्फितक्रिमी(Tapeworm), चूर्ना (Pinworm), प्रतिश्याय (Commoncold), क्षयरोग/राजयक्ष्मा (Tuberculosis), मुखशोथ (Stomatitis), यकृतशोथ(Hepatitis), दाद/दद्रु (Ringworm), लुतो/पामा (Scabies), आमशयगतशोथ(Gastritis), मष्तिष्कावरण ज्वर (Meningitis), कुपोषण (Malnutrition) जन्म रोगहरुको सामान्य परिचय, निदान र चिकित्सा ।

- समुदायमा हुने सरुवा रोगहरुको परिचय र नियन्त्रण, खोप पद्धति बारे सामान्य ज्ञान ।
- निम्न अवस्थाहरुको प्राथमिक उपचार, कारण, लक्षण बारे ज्ञान ।
- कृत्रिम श्वासप्रश्वास क्रिया, ड्रेसिड तथा वेण्डेज, रक्तस्राव ।

**प्रदेश लोक सेवा आयोग,
बागमती प्रदेश**
नेपाल स्वास्थ्य सेवा, आयुर्वेद समूह, चौथो तह, वैद्य पदको खुला प्रतियोगितात्मक लिखित परीक्षाको पाठ्यक्रम

- विष, सर्पविष, रेविज रोग, पानीमा डुब्नु, मद्यपानको चिकित्सा, दग्ध, लु लाग्नु, अस्थिभग्न, सन्धिच्यूत (Dehydration) ।
- जनस्वास्थ्य वातावरणीय स्वास्थ्य, वायु, जलको ज्ञान ।
-

(७) शल्य-शालाक्य

शल्यको परिभाषा, शल्य कर्म अन्तर्गतको त्रिविध कर्म, यन्त्र, शस्त्र, निर्मलीकरण, व्रणशोफ, विद्रधि, सद्योव्रण, अष्टविधशस्त्र कर्म, मूत्रावरोध, दग्धवर्ण, भग्न, सन्धिमोक्ष, मूत्रावरोध, गुदार्श, भगन्दर, परिकर्तिकाहरुका कारण, लक्षण, उपद्रव एवं चिकित्सा ।

शालाक्य तन्त्रको परिचय, नासारोग, शिरोरोग, मुखरोग, कर्णगत रोग, नेत्रगत रोग, तालु रोग एवं दन्तगत रोगहरुको संख्या, लक्षण एवं सामान्य चिकित्सा ।

(८) स्त्री - प्रसूति रोग तथा बालरोग विज्ञान

स्त्रीरोग परिभाषा, ऋतु सम्बन्धी विकार, श्वेतप्रदर, योनिव्यापद, गर्भाशयभ्रंस, वन्ध्यत्व, स्तनविद्रधि, उत्तर वस्ति, पिचु, धूपन, धावन कर्मको महत्व । गर्भ, गर्भिणी व्यवस्था, गर्भव्यापद, गर्भिणी व्याधिहरु, प्रसव विज्ञान, प्रसवव्यापद, सूतिकाकाल, सूतिका रोगहरु, मातृशिशु कल्याणबारे ज्ञान ।

बालरोगको परिभाषा, नवजात शिशु परिचर्या, स्तन्य दोष, धात्री । कुपोषणजन्य व्याधि, नाभीपाक, गुदपाक, दन्तोद्भेदकालीन व्याधि, उदरशूल, बालातिसार, कृमि, प्रतिश्याय, श्वास, कास, फक्क, कुकुणक, मुखपाक, छर्दि, बालकामलाहरुको निदान, लक्षण, सामान्य चिकित्सा ।

(९) Health Management

Descriptions of Health care systems in Nepal, Health Organizations of Nepal, Primary Health Care, Health Management and Planning. Roles and job descriptions of health workers, Human Resource Training, Recording and Reporting of Health data. Research: Introduction, Importance, Types, Data, Sample.

(१०) English: Knowledge on writing correct English sentences, letters, and reports according to English grammar based on the following syntactic functions:

- a. Parts of Speech:
- b. Noun
- c. Pronoun
- d. Adjective
- e. Determiner
- f. Verb
- g. Adverb
- h. Preposition
- i. Conjunction and
- j. Interjection
- k. Infinitives and gerunds, reported speech and tenses

प्रदेश लोक सेवा आयोग,
बागमती प्रदेश
नेपाल स्वास्थ्य सेवा, आयुर्वेद समूह, चौथो तह, वैद्य पदको खुला प्रतियोगितात्मक लिखित परीक्षाको पाठ्यक्रम

(११) **नेपाली:** नेपाली भाषामा स्तरीय शुद्ध शब्द, वाक्यांश र वाक्य लेखनको लागि आवश्यक पर्ने ह्रस्व दीर्घ, ब र व, तथा श, ष, स लगायतका व्याकरणगत शुद्ध लेखनशैलीमा केन्द्रित शुद्ध शब्द, वाक्यांश र वाक्य लेखनसहितको नेपाली भाषाको शुद्धाशुद्धिको ज्ञान ।

(१२) **सान्दर्भिक कानून तथा सम्बद्ध विविध विषय**

१. नेपालको संविधान (भाग १देखि ५ र १३ देखि २० तथा अनुसूचीहरू)
२. भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९
३. सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन, २०६४
४. नेपाल स्वास्थ्य सेवा ऐन, २०५३
५. नेपाल स्वास्थ्य सेवा नियमावली, २०५५
६. प्रदेश लोक सेवा आयोग, बागमती प्रदेश सम्बन्धी जानकारी ।
७. बागमती प्रदेशको प्रदेश सुशासन ऐन, २०७७
८. स्वास्थ्य बीमा ऐन, २०७४
९. बागमती प्रदेशको भौगोलिक, आर्थिक तथा सामाजिक क्षेत्रको जानकारी ।
१०. बागमती प्रदेश सरकार अन्तर्गतका निकायहरू मन्त्रालय, विभाग र कार्यालयहरू ।